

De nieuwe journalist

De nieuwe journalist

Van traditioneel naar modern freelancen

Sjoerd Arends en Erwin van 't Hof

Amsterdam University Press

Dit boek is mede mogelijk gemaakt door het Lira Fonds Reprorecht en Villamedia.

Ontwerp omslag: Mokerontwerp

Ontwerp binnenwerk: Crius Group, Hulshout

ISBN 978 94 6298 928 3

e-ISBN 978 90 4854 181 2

NUR 740

© S. Arends, E. van 't Hof / Amsterdam University Press B.V., Amsterdam 2020

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16B Auteurswet 1912 j° het Besluit van 20 juni 1974, Stb. 351, zoals gewijzigd bij het Besluit van 23 augustus 1985, Stb. 471 en artikel 17 Auteurswet 1912, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (Postbus 3051, 2130 KB Hoofddorp). Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) dient men zich tot de uitgever te wenden.

Aurora, Wendy en Jasmijn

Inhoud

Inleiding	9
Geen bed met rozenblaadjes	

Deel 1 De arbeidsmarkt en traditioneel freelancen

1. Iedereen freelancer	19
Hoe journalist een beroep voor zzp'ers werd	
2. Freelancen op de redactie	31
Een grijs gebied tussen ondernemerschap en dienstverband	
3. Het pitchleven	45
Waarom traditioneel freelancen niet strookt met diepgravende journalistiek	

Deel 2 Zoeken naar een nieuwe weg

4. Eigen hoofdredacteur	65
Ondernemen op basis van een onderwerp waarvan het hart sneller gaat kloppen	
5. Meerdere geldstromen	79
Waar onderzoeksjournalisten de boodschappen van betalen	
6. Heft in eigen hand	97
Hoe journalisten zelf verhalen uitgeven	

Deel 3 De moderne journalist

7. Fulltime onderzoeksjournalist	117
Hoe freelancers slim journalistieke werkzaamheden combineren	
8. Gebundelde kracht	135
Waarom freelancers samenwerken	
Slotwoord	153
De Riisen van deze tijd	
Verantwoording	157
Dankwoord	159
Bibliografie	161
Index	165

Inleiding

Geen bed met rozenblaadjes

Het verhaal dat ons het meest inspireerde tijdens het onderzoek voor dit boek komt uit de memoires van Jacob Riis, een journalist uit de 19e eeuw: *The Making of an American*.

Jacob emigreert in 1870 vanuit Denemarken naar de Verenigde Staten. Met veertig dollar op zak wil hij de maatschappelijke ladder in het land beklimmen. Dat blijkt niet makkelijk. Hij rolt jarenlang van het ene in het andere slechtbetaalde baantje. Hij werkt als timmerman, mijnwerker en strijkijzerverkoper. Na verloop van tijd zit hij zo aan de grond, dat hij in armenhuizen en onder bruggen moet slapen. Een vormende ervaring. 'De staat van sloppenwijken is de meetlat van onze beschaving', schrijft Jacob later.

Jacob is blut en dakloos wanneer een kennis hem op een vacature bij een persbureau in New York wijst. Hij wast zijn gezicht en handen in een hondendrinkbak, maakt zijn kleding zo netjes mogelijk en solliciteert. 'Je mag het proberen', krijgt hij te horen. Als testopdracht doet hij verslag van een zakenlunch in een luxehotel in New York. 'Ik heb geen idee meer waar de gelegenheid over ging', bekent hij achteraf. Jacob weet alleen nog dat hij honger had. 'Ik had drie dagen niet gegeten en onder mijn neus lag zo'n beetje al het lekkere voedsel ter wereld.' Hij schrijft zijn verslag. De chef leest het en zegt: 'Jij kan ermee door.'¹ Jacobs leven als journalist is begonnen.

Dankzij de New York News Association, het persbureau waar hij is aangenomen, werkt hij zichzelf uit de sloppen. De Deen bouwt een reputatie op als betrouwbaar en hardwerkend journalist. Hiermee trekt hij de aandacht van twee Democratische politici uit Brooklyn, die zijn hulp nodig hebben bij de lancering

¹ Riis, Jacob A. (1902) *The Making of an American*, New York: The Macmillan Company.

van een nieuwe krant: *The South Brooklyn News*. De journalist is binnen twee weken chef van het weekblad.

De functie valt tegen. De politici willen vooral hun eigen agenda promoten, terwijl onafhankelijkheid voor Jacob een voorwaarde is om bij de krant te werken. Onderling gekibbel eist zijn tol. *The South Brooklyn News* bezwijkt. Jacob neemt voor een appel en een ei de restanten over en start een eigen krant. *The News* is geboren, een weekblad met vier pagina's. 'Ik schreef elk woord zelf. Ik was mijn eigen chef, verslaggever, uitgever en adverteerder.' En dat betekent hard werken. 'Ik viel een keer in slaap met de nieuwe editie als kussen.'

Ondanks de inspanningen houdt *The News* niet lang stand. Er komt onvoldoende geld binnen. Maar zoals we inmiddels van Jacob gewend zijn, vindt hij snel nieuw werk. Dankzij zijn ervaringen met het maken van kranten kan hij aan de slag voor de *Evening Sun*. Jacob loopt in New York mee tijdens de ochtend- en avonddiensten van agenten die op patrouille gaan in de armste wijken van de stad. Omdat hij jarenlang aan de rand van de samenleving leefde, voelt Jacob zich betrokken met het lot van minderbedeelden. Hij maakt verhalen over hen om beleidsmakers wakker te schudden. Het wordt zijn obsessie.

De journalist schrijft artikelen, boeken en geeft lezingen over het onderwerp. Hij onthult de ene misstand na de andere. Hij schrijft over disproportionele kindersterfte in delen van de stad en bericht over woningnood onder migranten. Mensen slapen soms met zijn tienden in vierpersoons huizen. Corruptie en nalatigheid bij de autoriteiten zijn aan de orde van de dag. Vaak komen agenten niet opdagen als Jacob een avondronde wil meelopen door de donkere stegen van de sloppenwijken.

Ondanks de publicaties van Jacob verandert er niet veel. Er moet visueel bewijs komen, besluit hij. In een tijdschrift leest hij over een revolutionaire Duitse fotografietechniek. Een nieuwe manier van foto's maken, waardoor het mogelijk is om unieke beelden van de leefomstandigheden in sloppenwijken te maken. Door een magnesiummengsel uit een soort pistool te schieten op het moment van afdrukken, zijn de foto's beter belicht. Dit

maakt het voor het eerst in de geschiedenis mogelijk om spontane foto's te maken op donkere plekken. Jacob ontdekt het bestaan van de flits.

Samen met drie andere fotografen brengt hij mensen aan de rand van de samenleving in beeld, op een manier die nog nooit is vertoond. 'De andere helft van de maatschappij', zoals Jacob het noemt, krijgt een gezicht. Zijn foto's tonen kinderen die op de grond slapen, overvolle klaslokalen, joden die de sjabbat houden in een kolenkelder. Het zijn rauwe beelden van een bevolkingsgroep die lang onzichtbaar was. Een blik op de erbarmelijke leefomstandigheden van duizenden New Yorkers, veelal migranten.

Jacobs lezingen over armoede, misdaad, ziektes en illegale handel worden vanaf dat moment begeleid door honderden foto's. Daar blijft het niet bij. In 1890 verschijnt het boek *How the Other Half Lives*, een definitief verslag van Jacobs ervaringen als politieverslaggever, dat niet aan de aandacht ontsnapt. Het boek wordt gelezen door politiecommissaris Theodore Roosevelt, die later de 26^e president van de Verenigde Staten wordt. Het werk raakt hem en hij brengt een bezoek aan Jacob. Omdat de journalist niet aanwezig is, laat Roosevelt een kaartje achter: 'Ik heb je boek gelezen en ben gekomen om je te helpen.' Het is het begin van een lange vriendschap en een reeks hervormingen in de sloppenwijken van New York.

***

Waarom het verhaal van een 19e-eeuwse journalist relevant is, lees je straks. We nemen je eerst mee naar een recenter deel van de geschiedenis: 2016. In dat jaar stonden twee andere journalisten voor een uitdaging: wijzelf, oud-studiegenoten en auteurs van dit boek. We hoefden niet – zoals Jacob – ons gezicht te wassen in een hondendrinkbak, maar we hadden desondanks de grootste moeite om ons brood te verdienen met het soort journalistiek dat we wilden bedrijven.

Een van ons maakte een documentaire over het grenshek van Hongarije: *Dancing on a razor's edge*. Er werd maandenlang

onderzoek gedaan in het Oost-Europese land. Op verschillende locaties werden interviews gehouden met actievoerders, vluchtelingen, onderzoekers en politici. Daarna volgde een periode van montage. Al met al een klus die financieel niets opleverde. Sterker nog: er is geld op toegelegd.

Het feit dat we dit soort verhalen willen maken, was onderdeel van ons probleem. Hoewel we het belang van een dagelijkse nieuwsvoorziening snappen, brengen we onze dagen liever niet door op een bureaustoel achter een ANP-*feed*. We spitten het liefst documenten door, lezen onderzoeksrapporten, ondervragen meerdere bronnen voor een verhaal en reizen naar locaties om de sfeer te proeven. Laten we het diepgravende journalistiek noemen.

Dit soort journalistiek kost tijd, en die tijd terugverdienen bleek ingewikkeld. We wisten op een gegeven moment niet meer welke stappen we moesten zetten om onze inkomsten te verhogen. In de zomer van 2017 spraken we af in de kroeg om tot een oplossing te komen. Met een glas bier in de hand probeerden we ons uit de situatie te praten. Maar we schoten er weinig mee op. We bleven hangen in geklaag over lage vergoedingen voor ons werk. 'Ze' betalen te weinig, was de conclusie. 'Ze' waren de redacties waaraan we ons werk verkochten.

Ondanks die teneur wilden we de journalistiek niet vaarwel zeggen. We vinden geen motivatie in werk dat louter bijdraagt aan de winst van een bedrijf of het eigen inkomen. We willen iets blijven doen dat maatschappelijk nut heeft. Het liefst als journalist, zodat het mogelijk is om problemen aan de kaak te stellen, en vervolgens, door het vergaren en verspreiden van kennis, bij te dragen aan oplossingen. Goede informatie geeft mensen handvatten om betere beslissingen te nemen over gezondheid, privacy, politieke voorkeur en een scala aan andere onderwerpen. De kracht van kennis is voor ons een belangrijke motivatie om journalistiek te bedrijven.

In de kroeg kwamen we er – ironisch genoeg – achter dat we zelf niet genoeg kennis hadden om goede beslissingen over onze eigen freelancepraktijk te nemen. Toen wij op de School

voor Journalistiek in Utrecht zaten (we studeerden in 2012 af), was freelancen geen kernvak. Er werd een aantal lessen gegeven door journalisten uit het veld die vertelden hoe je als zelfstandige werk kon verkopen. In die colleges lag de nadruk op traditioneel freelancen: het verkopen van verhalen aan redacties. Maar dat is – zoals je later zult lezen in dit boek – niet voldoende om te leven van diepgravende journalistiek.

We besloten alsnog te leren hoe we met diepgravende journalistiek een degelijke omzet konden draaien. Dat moest mogelijk zijn. Zelfs de meest prestigieuze prijs voor onderzoeksjournalistiek, De Tegel, wordt regelmatig uitgereikt aan zzp'ers. Makers van documentaires, boeken en reportages waaraan soms jarenlang gewerkt is. Die zouden toch niet allemaal op een houtje bijten?

We vroegen ons bovendien af wat de potentie is van nieuwe verdienmodellen. Via sociale media stuitten we op verhalen over journalisten die duizenden euro's per artikel zouden verdienen. Allemaal dankzij online tools en platformen waarmee individuele journalisten hun werk kunnen verkopen. Hadden die journalisten de heilige graal gevonden, in een tijd waarin journalistiek onderzoek zich lastig laat terugverdienen? Of die verhalen terecht zo positief waren, konden we op dat moment niet beoordelen. We lazen bijvoorbeeld niet hoeveel werk een journalist moest verzetten om die duizenden euro's binnen te slepen.

We vonden ook artikelen en boeken over ondernemen in de journalistiek, met adviezen voor freelancers. Die lieten zien dat we ons moesten inschrijven bij de Kamer van Koophandel, dat we visitekaartjes moesten laten drukken en dat het verstandig was om een portfoliowebsite te bouwen. Dat was echter niet de informatie die we nodig hadden. We voelden ons een timmerman die verteld werd een hamer te kopen. Maar wat we precies konden bouwen, met behulp van die hamer, werd ons niet duidelijk.

Veel tips vormen puzzelstukjes in de carrière van een freelancejournalist. ('Zo schrijf je de perfecte pitch!') Maar hoe verschillende puzzelstukjes in elkaar passen, en hoe de puzzel er in de 'echte' wereld uitziet, was niet helder. Hoe maken journalisten ruimte voor het werk dat ze belangrijk vinden? Hoe

houden ze intussen het hoofd boven water? En welke invloed heeft de manier waarop een freelancepraktijk is ingericht op het dagelijkse werk van een journalist? Een systeemvisie op de moderne freelancejournalist in de praktijk ontbrak.

Die realisatie gaf de doorslag om dit boek te schrijven. We wilden blootleggen hoe de carrières van freelancers écht in elkaar zitten, in welke context zij opereren, welke kansen zij pakken en welke valkuilen zij tegenkomen. Niet alleen zodat freelancejournalisten betere keuzes kunnen maken, maar ook zodat andere geïnteresseerden een beter beeld kunnen vormen van het bestaan als freelancejournalist.

Omdat we de informatie die we zochten niet uit literatuur konden halen, gingen we op zoek naar de oerbron: freelancers die dag in, dag uit bezig zijn om hun journalistieke doelen te verwezenlijken. We spraken ruim 50 schrijvers, documentairemakers, fotografen, radiomakers en freelancers die niet binnen de kaders van traditionele journalistiek te vangen zijn.² Hun woorden en de patronen die we vonden in hun carrières vormen de basis voor *De nieuwe journalist*.

***

Een van de krachten van Jacob Riis was zijn vermogen zich aan te passen aan de situatie. Hij claimde een unieke positie in de historie van de journalistiek. Jacob wordt tegenwoordig beschouwd als een van de grondleggers van documentairefotografie. Zijn werk is tot op de dag van vandaag te zien in fotografiemusea.

Toen hij aan zijn journalistieke missie begon, wilde hij geen documentairefotograaf worden. Dat kon ook niet, aangezien deze vorm van fotografie helemaal niet bestond. Er was geen blauwdruk die hij kon toepassen. Er waren geen handboeken die hem de weg naar succes wezen. En hij trad niet in de voetsporen van iemand die hem kon laten zien hoe je succesvol kon opereren

2 Twintig van die gesprekken zijn integraal terug te luisteren als aflevering van *De Pegelpodcast* via een van de grote podcastapps.

als journalist. Wat hij had, was een journalistiek doel – sociale problemen in New York op de kaart zetten – en de wil om dat te halen.

We besloten om op dezelfde manier naar journalisten van nu te kijken, zoals we kijken naar een historisch figuur als Jacob Riis: mensen die een verhaal willen vertellen en gebruikmaken van de mogelijkheden die de tijd ze biedt. Rekening houdend met het feit dat de context waarin ze opereren niet statisch is. Het vak is permanent in beweging. Een recente classificering van de journalistiek is niet voor niets: '[Journalism is] a profession in a permanent state of becoming.'³

In dit boek laten we in drie delen de ontwikkeling zien van traditioneel naar modern freelancen. We beschrijven hoe freelancers zich een weg banen door de journalistieke economie en welke werkwijzen ze adopteren om de verhalen te maken die ze belangrijk vinden.

Jacob schreef op latere leeftijd: 'Ik ben via een met doornen bezaaid pad in dit vak terechtgekomen en vond geen bed met rozenblaadjes.' Over zijn carrière stelde Jacob aan het eind van zijn leven: 'Kijk hoe een steenhouwer hamert op zijn rots, misschien wel honderd keer zonder dat er zelfs maar een kleine breuk te zien is. Maar bij slag honderdeen breekt de steen in tweeën. En ik weet dat het niet de laatste slag was die dat veroorzaakte, maar alles wat daarvoor is gebeurd.' Dit boek laat de slagen van hedendaagse journalisten zien en de stenen die ze willen breken.

3 Deuze, Mark, Witschge, Tamara (2018) Beyond Journalism: Theorizing the Transformation of Journalism, *Journalism* 19 (2), 165-181.